

միտքով որ մը, երկու բարեկամք պտոյտի կ'ըլլեն գէղի ք Անուրեանի ծիծաղկոտ ապուշը, որոշուած էր իննեւորդ տամուկ պատարագն հասնաւորանել, Ս. Աթանասի ընծայեալ պատարագ ամատոյցի վրայէն, որ եւ դարձածահանն էր ժ. դարուն: Եւս պատարագին խառակցութիւնն առաջարկեալ պատմագրութեան վրայ կ'ըլլայ. Ռուստանէս կը յազարտահարուի Անանիայի թախաննեցոյցիւ խօսքերու առջեւ. եւ յանն կ'առնու վերջապէս՝ Անանիայի առաջարկութիւնն՝ պատմագրիւ վրայ եւ Հայոց բաժանուած եւ Ծագերտ մկրտութիւնն (Բ. 2. 12): Բայց որովհետեւ, ինչպէս ըսիք վերջ եւ պիտի պայցուցանենք, նոյն վարդապետի խնդրանքը գրած էր Հայոց պատմութիւն մ'ալ, մատեանն պիտի բաղկանար երեք մաս.

- Ա. Պատմութիւն Հայոց.
- Բ. Պատմութիւն բաժանման վրայ ի Հայոց.
- Գ. Պատմութիւն մկրտութեան ազգին, որ Ծագն կուշի:

Իւրաքանչիւր մաս կրած է հեղինակն «Հարսնացի, որոնք իրենց մէջ ունին գլուխներու մէջ, ինչպէս կանխեցինք ընէ, կրորդ հասուածն կը պահիս: Նկատենք մէն մի հասուած ի մերուսս (Ըրդ-նախէլ):

Հ. Ն. ԱՆՆՈՆՍՆ

ՈՆՈՆԻՍ ԹԻՐՈՎՈՍԻՏՈՅ ՍՆՏԻՊ ԷԶՅԵՐԷՆ

Եթաներորդ գարու երկրորդ կիսուն կը ծաղկէր նշանաւոր հայ մատենագիրն Անանիա Շիրակցի, կրթուած եւ անած յունական մատենագրութեամբ, որ ստուգիւ իբրեւ գրական անձնաւորութիւն արժանաւայել տեղ կը գրուէ Հայոց մտեանագրութեան պատմութեան մէջ: Ծանօթ են իրեն անուամբ մեզի հասած գրական երկասիրութիւններն՝ մասամբ յոյս տեսած արդէն եւ հանրամատչելի եղած, մասամբ ալ Չեռագրաց մէջ:

Ներկայովս կը հրատարակենք Անանիայի անտիպ շքերէն հասուած մը, որ շատ կարեւոր կրնայ ըլլալ է: Գարու Ս. Գրոց կանոնի պատմութեան համար. Ս. Անանիայի Շիրակցուոյ համար:

Հ մտ. Մրազան Պատարագամատոյցը Հայոց. էջ 288-337: Մատարագութեան արժանի է որ առաջին անգամ Ռուսալեան է Պատարագամատոյցն Ս. Աթանասի ըլլալուն վրայ ապակու սոցն — «Պոր առն Աթանասի, նոյնն կը կրկնէ պարզապէս Ատղիկ (էջ 81) — «Պոր Աթանասի առն լինելը» Հ մտ. եւ Ռեւո. Բ. 114. «... վասն զի գոյժ քոյս յոժարութեանց սակո ինչորոյն հանց թուեցաւ մեզ. եւ զպարութիւնս մեր ի բաց դեւ: Եւ ի վերայ քս հրատմանիդ զգոժարութիւնն զնշուութիւն համարելը:»
 Ե Հեղինակն կը կուշ նաև. Երեսոս. 4տ. հ մտ. Բ. 62, 86 եւն:

բող ինչ որ արժութիւնն րանց Հի կրտիրոնոց, եւ «Նորին ինչ որ արժութիւնն նոր կրտիրոնոց, թէ գրութիւնս կամ լաւ եւս ցանկս Անանիայի գործքն է, որ եւ է կասկած չէ յարուցուած այս նկատմամբ. թէ եւ գրութեանս յիշատակութիւնն անգամ չենք գտներ մատենագրութեան մէջ, եւ Զարսհանապետն ալ ծանօթ չէ այսպիսի գրութիւն մը յանուն Անանիայի սակայն յայտմ կը միարանին ընդ հանրապէս գրագիրը՝ ընծայելով զայն Անանիայի կամ անոր գրուածոց հաւաքածոյն մէջ զետեղելով:

Գրութեանս վախճանն է, ինչպէս խորագիրն ու բովանդակութիւնն կը ցուցնեն, ոչ այնչափ Ս. Գրոց ցանկ մը կազմել, որչափ Ս. Գրոց մէն մի մատենի տուներուն թիւն ներկայացընել, որ դարձեալ ուսողագէտ Անանիայի մասնագիտութեան կը համապատասխանէ եւ այս կողմանէ ալ վաւերականութիւնն կ'երաշխաւորի:

Սորեւ կը հրատարակենք այս գրութիւնն ամբողջութեամբ հիմ առնելով մեր Մատենադարանի թիւ 30 Չեռ. (= B), որ Անանիայի գրութեանց հաւաքածոյ մըն է, մաքուր եւ նոր ընդօրինակութիւն ձեռագրէ մը, որուն վրայ տեղեկութիւնք կը պակսի: Այս Չեռագիրն է զոր կը յիշատակէ Գալուստ-Տէր Մկրտչեան՝ Անանիայի գրութեանց հրատարակութեան մէջ իբրեւ Ա. խմբի պատկանող, սա տարբերութեամբ որ B աւելի մաս մ'ունի «ՅԱզմայ ի փոխելն» (Թղ. 15ա): Երկրորդ Չեռագիրն է Մատենադարանի Բ. 130 Չեռ. (= A) որ հաւաքածոյ մըն է ալ եւ այլ գրութեանց՝ Թէ — ԹԼ. գարէ: Էրտագիրս թէ եւ Բ. 30էն աւելի հին է, սակայն լաւ որինակ մը չ'ընծայեր. ինչպէս համեմատութենէ կը տեսնուի Ս. Գրոց իւրաքանչիւր գրքի սկզբնատառը եւ տուներուն թուերն կը պակսի. մանաւանդ այս վերջինս անհրաժեշտ էր բնագիրն վերականգնելու համար: Ասոնց վրայ կը յաւելունք Մեքորպ Ա. Տէր-Մովսէսեանի հրատարակած անանուն աղաւաղեալ օրինակն՝ «Առն համարոյ Հի է» նոր կրտիրոնոց, խորագրով: Հրատարակութիւնն եղած է Էլմիսնի Մատենադարանին Բ. 154 (Կարինեանց) ըլլող գիր Աստուածաշունչի վրայէն

1 Յաշեան Յուլիոս էջ 176-71:
 2 Նորին Շիրակցի, Վարդապետ 1896 էլ 10 եւն:
 3 Այս վերին հասուածն հրատարակուած է ՀԱ. Ի մէջ, 1904 էլ 219:
 4 Հ մտ. մանրամասն Յուլիոս էջ 417-419:
 5 Պատմութիւն Ս. Գրոց հայկական թարգմանութեան, Մոսկուա 1902 էլ 259-260:

գրուած 1308ին (= 2ԾԻ): Ասկէ կը տեսնուի որ գրութիւնն Անանիայի անունն չի կրել, բայց ամենէն աւելի այս օրինակն է, որ կը համայնի մեր հրատարակութեան հետ թէ՛ Ս. Գրոց դասաւորութեան եւ թէ՛ անաւտոմետր (stichometrie) կողմանէ եւ կը միտնը Անանիայի վերագրել, որուն տարբերութիւնները կը նշանակենք Մ համառոտութեամբ¹: Երկրորդաբար յիշենք արիշ օրինակներ այլ այսպէս Գալուստ Տեր-Մկրտչեան կը նշանակէ՛ իշխածնի Մասննադարանին թ. 582ի մէջ ըստ կար. Տուց. կայ նաև. թ. 1630, 1633, 1636, 1637 2եռագրաց մէջ, Ն. Ֆինկ² երկու օրինակ նշանակած է Տիրիւնգէնի հայերէն 2եռագրաց ցուցակին մէջ Անանիայի անուամբ անթուական, եւ որոնք ըստ Ֆինկի ցուցակագրութեան հաւասար են մեր Մասննադարանի թ. 30 2եռագրին. սակայն ասոնք մեր արամազրութեան ներքեւ չըլլալուն՝ չենք կրնար գործածել:

Անևկոյի Հէրմոնայ՝ համարող ինչ որ լրագրութեան գոնց Հին կրօնաբանաց:

- ա.¹ Գիրք⁶ Մովսէսի արինադրի. Ծանկոցն⁷ առևը են ՏԹԻ⁸: Եղիցն⁹ ունի առևն ՎՆ: Ղեւտացոցն¹⁰ առևը Ս2: Թուոցն¹¹ առևը ՎՀԼԳ: Երկրորդ¹² արինաց առևը ՎՀ: Բեաու¹³ որդւոյ Նաւեա առևն ունի ՍՀ: Դասաւորացն¹⁴ առևը ՍՀԾ: Հուսթա¹⁵ առևը Յ:
- բ. Թագաւորութեան Գ.¹⁶ ՍԸ: Թագաւորութեան Բ.¹⁷ ՍՆԼԲ:

¹ 2եռագրի մասին Հմմտ. Ջորջհ. Մաս. Թարգմ. նախնաց. Վենետիկ 1889 էջ 127. Մեքսու Վ. Տեր-Մովսէսեան՝ անդ էջ 120-1:
² Անանիա Հերմոնի էջ 11:
³ Verzeichniss der armenischen Handschriften in Tübingen 1907 p. 129 թ. 129. 1878-1886. եւ 151 թ. 117b:
⁴ Ա. Հերայուսեայ... Կասկարածացն: Մ. լոզ Վասն համարոյ Հին եւ Նոր Կասկարածաց:
⁵ AM. լուսնի այս բաժնումները:
⁶ Ա. Մովսէսի օրինագրի: Ա. իւրաքանչիւր գրոց սկզբնառան չունի: Մ. լուսնի այս առևը:
⁷ Մ. Եղիցոց գիրքն առևը ՏԹԻ, Ա. [Ե]քիզոցն առևը են:
⁸ Ա. ամեն անդ լուսնի այս թուանշանները:
⁹ Մ. Եղիցն ՎՆ:
¹⁰ Մ. Ղեւտացն Ս2:
¹¹ Մ. Թուոցն Վ2 ԼԳ:
¹² Ա. Օրինացն առև: Մ. Երկրորդ արեւիքն ՎՀ:
¹³ Մ. Բեաուի ՎՀ:
¹⁴ Մ. Դասաւորքն ՍՀԾ:
¹⁵ Մ. Հուսթն Յ:
¹⁶ Մ. Առաջին Թագաւորքն Ս2:
¹⁷ Մ. Երկրորդ ՍՆԼԲ:

- Թագաւորութեան Գ.¹ ՍԸ:
 - Թագաւորութեան Գ.² ՌՈ:
 - Գ. Մնացորդաց. ա.⁶ ՍՀԾ:
 - Մնացորդաց. Բ.⁶ Վ:
 - Բ. Մակարայեցոց. ա.⁶ ՍԸԻԵ:
 - Մակարայեցոց. Բ.⁶ ՍԸ:
 - Մակարայեցոց. Գ.⁶ 2Ծ:
 - Մակարայեցոց. Գ.⁶ ՌՀ:
 - Է. Երկրաստան մարգարեիցն⁹. ՎՅԱ:
 - Է. Յեապիա¹⁰ առևը. ՎՊԵ:
 - Ը. Երեմիա¹¹ առևը. ՎՊ:
 - Բարուք¹² առևը. ՅԾ:
 - Ողբ Երեմիայի¹³ առևը. ՅԿ:
 - Թուոս նորին¹⁴ առևը. ՅԾ:
 - Բ. Եղիկէի¹⁵ առևը. Տ:
 - Ժ. Դանիէի¹⁶ առևը. Ռ2Ծ:
 - Յ. Ազգասարանին¹⁷ առևը. ԸՀ:
 - ԺԲ. Առակը Սողոմոնի¹⁸ առևը. Ռ2Ծ:
 - Եղիկէստանեան¹⁹ առևը. 2Է:
 - Ահուսթիւնը ահուսթիւնաց²⁰ առևը. Մ2Ձ:
 - Իմաստութիւն Սողոմոնի²¹ առևը. Ի:
 - ԺԳ. Յարա²² առևը. ԲՈ:
 - Սիրաք²³ առևը. ՍՊ:
 - ԺԴ. Առաջին Եղի²⁴ առևը ՌԵ:
 - ԺԵ. Երկրորդ Եղի²⁵ առևը ՌՊ:
 - ԺԶ. Եսթերա²⁶ առևը 2Ծ:
 - ԺԷ. Տուրիթ²⁷ առևը Ռ2Ծ:
 - ԺԸ. Յուզիթայ²⁸ առևը ՌԵ:
- Համառոտացն Հնոց Կասկարածաց առևը ԻԲՀ²⁹:

¹ Մ. Երրորդն ՍԸ:
² Մ. 2րրորդն ՌՈ:
³ Ա. Առաջին. Մ. Առաջին Մնացորդն ՍՀԾ:
⁴ Մ. Երկրորդն Վ: Ա. Երկրորդ:
⁵ Մ. Առաջին Մակար. ՍԸԻԵ: Ա. Մակարացոցոց առևին:
⁶ Մ. Երկրորդն ՍԸ: Ա. Մակարացոց Երկրորդ:
⁷ Մ. Երրորդն 2Ծ: Ա. Երրորդ:
⁸ Մ. 2րրորդն ՌՀ: Ա. Մակարացոց 2րրորդ:
⁹ Մ. Երկրաստան մարգարեիքն ՎՅԱ:
¹⁰ Ա. Եապիա: Մ. Եապիան ՎՊԵ:
¹¹ Մ. Երեմիա ՎՊ:
¹² Մ. Բարուքն ՅԾ:
¹³ Ա. լոզ Երեմիայի: Մ. Ողբն Երեմիայի:
¹⁴ Մ. Թուոցն նորին ՅԾ:
¹⁵ Մ. Եղիկէի Տ:
¹⁶ Մ. Դանիէի Ռ2Ծ:
¹⁷ Մ. Ազգասն ԸՀ: Ա. Ազգասարանին:
¹⁸ Մ. Առակը Սողոմոնի Ռ2Ծ:
¹⁹ Մ. Եղիկէստանեան 2Է: Ա. [Եղիկէստանեան]:
²⁰ Մ. Իմաստութեան Մ2Ձ: Ա. [Ահուսթիւն]:
²¹ Մ. Իմաստութիւն Սողոմոնի ՌՀ: Ա. լոզ Իմաստութիւն:
²² Մ. Յարն ՌՈ: Մ. կը գտասարե նախ Յար, յետոյ Իմաստութիւն:
²³ Մ. Սիրաքն ՍՊ:
²⁴ Մ. Առաջին Եղին ՌԵ:
²⁵ Մ. Երկրորդն ՌՊ:
²⁶ Մ. Եսթեր 2Ծ:
²⁷ Մ. Տուրիթն 2Ծ:
²⁸ Մ. Յուզիթայն ՌԵ:
²⁹ Մ. լոզ Մնացորդաց առևը ԳՃԻԲ: Ա. Համայն. Գամայն: Ա. լուսնի Թուանշանները:

Նորին՝ Ինչ որ արժանութեանց Նոր կտակարանաց:

- Ա. Առարանացն Գ. 2:
- ա. Մատթեոսի՝ 3 տունք ՍՈ:
- Մարկոսի՝ 4 տունք ՌՈ:
- Ղուկասու՝ 5 տունք ՍՊ:
- Թովհանու՝ 6 տունք ՍԵ:
- բ. Գործք առաքելոց՝ 1 տունք ՍՊ:
- գ. Կաթողիկէք՝ 6 թուկտք է:
- Թակուրու՝ 9 թղթին Ե:
- Պետրոսի՝ 10 ա. թղթին Ե:
- Երկրորդ՝ 11 թղթին տունք Մ:
- Թովհանու՝ 12 ա. թղթին ՄԿ:
- Թովհանու՝ 13 բ. թղթին ԵԶ:
- Թովհանու՝ 14 գ. թղթին ԼԵ:
- Թուգայի՝ 15 թղթին տունք ԿԸ:
- դ. Եայտնութեան Թովհանու՝ 16
- ե. Պաշտի առաքելոց թուղթք ԳԺ՝ 17:
- Հուովայեցւոց՝ 18 թղթին տունք ԶԵ:
- Կորնթացւոց, ա.՝ 19 թղթին տունք ՊԻԲ:
- Երկրորդ՝ 20 թղթին տունք Ո:
- Գաղատացւոց՝ 21 թղթին տունք ՅԺԲ:
- Եփեսացւոցն՝ 22 տունք ՅԺԲ:
- Փիլիպեցւոց՝ 23 թղթին տունք Մ:
- Կողոզացւոց՝ 24 թղթին տունք Ե:
- Թեսաղոնիկեցւոց՝ 25 թղթին ՅԺԲ:
- Նորին. Բ.՝ 26 թղթին ԺԵ:
- Եբրայեցւոցն՝ 27 տունք. ԶԵ:
- Տիմութեա՝ 28. ա. թղթ. ՄԻ:
- Նորին. Բ.՝ 29 թղթին. ԶԶ:
- Տիմոտի՝ 30 թղթին տունք ԶԶ:

1 AM. չունի այս տողը: M. լով՝ Նորոս:
 2 M. չունի այս տողը:
 3 M. Առարանն Մատթեոսի ՍՈ:
 4 M. Մարկ. ՌՈ: A. չունի:
 5 M. Ղուկ. ՍՊ:
 6 M. Թովհ. ՍԵ:
 7 M. Գործքն ՍՊ:
 8 M. չունի այս տողը: A. Կաթողիկէք:
 9 M. Թուղթն Թակուրոց Ե. A. Թակուր. թիւթին:
 10 M. Պետր. առաջին Ե. A. առաջին թիւթին:
 11 M. Երկրորդն Մ:
 12 M. Թովհանու առաջին ՄԿ: A. Թովհանու առաջին
 13 M. Երկրորդն ԵԶ: A. Թովհանու երկրորդ:
 14 M. Երկրորդն ԼԵ: A. Թովհանու երրորդ:
 15 M. չունի այս տողը:
 16 M. չունի այս տողը:
 17 M. չունի այս տողը:
 18 M. Առաքել.՝ Հուովայեցին ԶԵԲ, A. Հուովայեցւոց...
 19 M. Առաջին Կորնթացոց ՊԻԲ: A. առաջին Բ:
 20 M. Երկրորդն Ո:
 21 M. Գաղատ. ՅԺԲ: A. չունի «տունքը»
 22 M. Եփես. ՅԺԲ:
 23 M. Փիլիպ. Մ:
 24 M. Կողոզ. Ե:
 25 M. Թես. ՅԺԲ: B եւ A չունին տունքը:
 26 M. լով՝ Երկրորդ ԺԵ: A. Երկրորդ:
 27 M. Եբրայ. ԶԵ:
 28 M. Տիմութ. առաջին ՄԻ: A. Առաջին թղթ.
 29 M. Երկրորդ ԶԶ: A. Երկրորդ:
 30 M. Տիմոտ. ՂԳ: A. Թիմոտի:

Փիլիմոնի՝ թղթին տունք իւլ:
 Համանգամայն՝ Նորոց կտակարանաց տունք
 ԱՓՇՂԱ:

Յնքեան փղբրիկ հաստուած մ'է գրու
 թիւն, սակայն ունի կարեւոր նշանակութիւն
 նիւթոյն կողմանէ, վասն զի Անանիայի ներկայա-
 ցուցած Հին կտակարանի ցանկը եղակցաբար
 մը կը բուն ճայժմ գտնուած նման ցանկերու
 մէջ, որոնցմէ բազմաթիւ տեսակներ հրատա-
 րակած են գերմանացի գիտնականն Յան՝ եւ
 ազգայիններէն Մետրոպ Վ. Տեր-Մովսէսեան.
 վերջնայ հրատարակած ցանկերէն միայն Մը
 առնէն մերձաւորն է մեր հրատարակած օրի-
 նակին եւ այս պատճառաւ համեմատութեան
 աւելի ծանօթութիւն մը: Թէ Անանիա առա-
 ջիկայ ցանկը կազմելու ժամանակ ունեցած է
 յոյն աղբիւր մը չենք կրնար ստուգութեամբ
 վճռել: Սակայն ընդհանուր համեմատութենէն
 կը տեսնուի, որ Անանիայի տեսչափութիւնն
 (stichometrie) մերթ կը համաձայնի Սինայեան
 օրինակին, բայց յատկապէս Նիկեոսիոսին եւ
 մերթ ալ օրինակներու, այնպէս որ ցայժմ
 գտնուած օրինակներէն միոյն հետ իրովն չի
 համաձայնիր, զորոնք հրատարակած է Յան՝
 12 սինեակներու բաժնելով, որոնցմէ իւրա-
 քանչիւրն իսկ այլակերպ ընթերցուածներ կը
 ներկայացնէ՝, Նոր կտակարանի գրոց տունե-
 րուն համար ամենայն ապահովութեամբ կրնանք
 ըսել թէ Անանիա հետեւած չէ Եթաղի, որուն
 նախագրութիւնքն է, դարէն իսկ մուտք գտած
 էին հայ գրականութեան մէջ, յատկապէս Նոր
 կտակարանի գրքերուն մէջ: Զարմանալի չէ ի
 վերջոյ երբ Անանիա Եայտնութեան գրքին
 տեսչամարը չի նշանակել, վասն զի յոյն ձե-
 ոագիրներուն մէջ ալ նոյնը չի տեսնուիր ըստ
 Տիւնետորթի, եւ Շոյթի՝ 5:

Անանիայի պէս գիտնական վարդապետի
 մը անծանօթ չէր Բիւզանդական ճոխ մատենա-
 գրութիւնն, ինչպէս կը տեսնուի իւր գրութեանց
 նկարագրէն եւ ինքնակենսագրութենէն, ուր ի
 միջի այլոց կը կարդանք՝ հմուտ եղէ գրոց բազ-
 մաց, որք եւ ու ի Կրոն եւ Խորհրդակալ լիւրագ 6,
 Ուրեմն կ'երեւայ թէ ինքը օգտուած է հաստ:

1 M. Փիլիմոնի իւլ:
 2 M. չունի այս տողը: A. Համանգամայն:
 3 Th. Zahn, Geschichte des neutestamentlicen
 Kanons. II. Band, Erlangen 1890, p. 1-384: — Պատմու-
 թիւն Ս. Գրոց հայկական Թարգմանութեան էջ 225-283:
 4 Th. Zahn, անգ էջ 898-408:
 5 Zahn, անգ էջ 387 եւ 25:
 6 Ցաւնան՝ Երեւան էջ 175: Արեւան՝ Հայապատմութիւն
 1901 Բ. Մասն էջ 238 եւն:

րակաց աղբիւրէ կամ նոյն իսկ Նիկիֆորոս պատրիարքին (806—815) ընծայուած ցանկէն, որ շատ աւելի Տին ըլլալու է քան ինքնին Նիկիֆորոսն ըստ Էրհարդի¹ եւ Հայրենիքն է երոստաղէմ ըստ Յանի²: Նիկիֆորոսի Տրատարակին de Boor Տամոզէ կեցողով ապացուցած է որ այս ցանկը Նիկիֆորոսին նախնական ցանկը չէ, այլ նոյնին³ 850ին այլափոխուած խմբագրութիւնն: Արգ եթէ ցանկն իրապէս շատ հետգոյնն է քան կարծուած ժամանակը՝ այս պարագային կարելի է Անանիայի ժամանակին Տեա միաբանել: Ի Տարկէ խօսքը միշտ Նիկիֆորոսին սնանափութեան վրայ է, զոր կը գործածէ Անանիա. վասն զի Անանիայի Հին կտակարանի գրոց դասաւորութիւնն ոչ միայն Նիկիֆորոսին ցանկին չի Տամաձայնիր, այլ եւ ոչ իսկ մեզի՛ն ծանօթ ցանկերուն ինչպէս վերը տեսնելը: Դրանօ՛ք է արդէն Անանիայի՛ Գ. Մակարայեցոց գիրքն ալ, որ առաջին անգամ հոս կը յիշուի յանուանէ որչափ գիտենք Տոյ գրականութեան մէջ: Իրմէ ետքը Մխիթար Այրիվանեցոյ ցանկին մէջ կը Տանդիպինք. որոնց կրնանք յաւելուլ ՋորՏանալեանի սա գիտութիւնն թէ «գրչագրի մը մէջ ալ կը կարգանք. «զըրորդ Մակարայեցիան ոչ գտի, եւ ոչ զՅովսեփան որ գրել էի ի գիրս»⁴: Սառայն տակաւին այսպիսի գրութիւն մը յերեւան ելած չէ ձեռագրաց մէջն: Չիարգ եւ իցե՛ այս եւ նման խնդիրներ, ինչպէս նաեւ Անանիայի ընծայած Հին կտակարանի դասաւորութիւնն անգրագոյն քննութեան կարօտ են:

Գաղով Նոր կտակարանի դասաւորութեան՝ Անանիա ըստ ամենայն Տամաձայն է Ջոհրայի Տրատարակութեան: Միայն սա կէտն գիտելու է որ Ջոհրայ Յայնուութեան գիրքն գիտամբ Պողոսի թղթերէն ետքը դրած է Տամաձայն այլ ամենայն գրչագրաց մերոց, նաեւ յունականաց իսկ՝ կարգել զայն ի վախճանի բովանդակ Նոր կտակարանաց՝⁵ ըստ Տետեւորդի 260.ին մէջ Յայնուութիւնն՝ Պողոսի թղթերէն յառաջ էր, ինչպէս է Անանիայի քով. այսպէս ունին Առլկադայի ինչ ինչ ձեռագիր օրինակներն⁶ եւ Բրիտանական թանգարանի Թ. 17, 730 հայերէն ձեռագիրն⁷:

Քանի մը խօսք ալ անաչափերու վրայ՝ B Ձեռագիրն՝ Հին կտակարանի մասունից տեւրու Տամագումարն կը զնէ էք՞ (= 79100), իսկ M՝ քնիթ (= 9129), սակայն երկուքին ընթերցումն ալ անճիշտ է, ինչպէս Տրետանից հաշուէ կարելի է տեսնել: Պէտք է ամբողջացնել իրարմով այսպէս՝ էքնիթ (79129) — Տամաձայն Անտիոքայ Բ. Ժողովոյն ընծայած գումարին (ըստ մեր Մատ. Թ. 581 Ձեռագիրն). Տէր-Մովսէսեանի օրինակն (էջ 255) հոս վրիպակաւ ունի ընթիլ նման Mի ընթերցումնին, որուն հետ միարժեք է նաեւ Գր. Յաթեւացոյ ցանկն (անդ էջ 263): Եւս ճիշտ է ընդ Տակաւան Bի քով Նոր կտակարանի մասունից տուններու Տամագումարն աւիշղա (= 18591) նման Անտիոքայ Ժողովոյն կանոնաց. իսկ A եւ Mի մէջ կը պակսի. Գր. Յաթեւացի ունի հոս (էջ 263) իշղա ի բաց թողլով Ա սղբնագիրն: Անտիոքեան ցանկին Տեա միարժեք է B նաեւ Հին եւ Նոր կտակարանաց միաՏամուռ սնանաՏամարին մէջ. թւչի Անտիոքեան ցանկն կը հաշուէ (ըստ Թ. 581 Ձեռագիրն) «Տամանգումայն Հնոց կտակարանաց տունք էքնիթ (79129): Միանգամայն Նորոց կտակարանաց տունն աւիշղա (= 18591): Եւ միաՏամուռ Հին եւ Նոր կտակարանաց տունն թւչի (այսինքն 79129 + 18591 = 97720): Վերջնայն մէջ ալ առանց վրիպակի չէ Տէր-Մովսէսեանի օրինակն, որ կ'ընթեռնու թիչի, զոր Տեղիական իբրեւ ուղիղ կը սրբագրէ ժիչի. նոյնպէս անճիշտ է Ն. Ֆինկի՛ ընթերցածն թիչի փոթ. թւչի՛:

Ե Յ Ո Ւ Թ Ա Ր Ո Ս Ն Ա Կ Ա Ն

ՅՅՈՒԹԱՐՈՒՄ ԿՅԱԶՅՅՈՒԹԻՒՆԸ

(Երբանս-նի-ն)

20.

1. Այսու Տետեւորդի անճի՛ չուէտը գումարան Evald Liden-ի «Armenische Studien» ընտիր աշխատութիւնն: Հետազոտութեանցս մէջ շատ անգամ առիթ պիտի ունենամ յառաջ բերելու իւր կարծիքները եւ աւելցնելու իմ նկատողութիւններս: Ետքը գէլ (գիջոյ) բառով կը սկսիմ. Spr. Abh. 1, 194 եւ 2, 154: Այս բառը կը շշտակէ

and the date of Euthalius. Journal of Philology, vol XXIII, p. 242-245.
 1 Յուսիկ հայ. Ձեռագրաց Արգար ՅովՏանիկեանի, Մարտիոց 1909, էջ 28:

1 Նման Kirchenlexikon, IX, p. 256:
 2 Zahn, անդ էջ 297: Նիկիֆորոսի ցանկը Տրատարակուած անդ էջ 295—301:
 3 Թարգմ. նախ. էջ 190:
 4 Աստուածաշուք. 1805, էջ 764:
 5 Zahn, անդ էջ 383, Եան. 2:
 6 Conybeare Fred. C. — On the codex Pampihil.